

جایگاه اصل سماحت و سهولت در نظام فقهی خانواده

راضیه نوروزی

فارغ التحصیل کارشناسی ارشد رشته فقه مقارن و حقوق خصوصی

دانشگاه مذاهب اسلامی

آدرس الکترونیکی Raziehnorouzi91@gmail.com

چکیده

تسهیل از ماده سهل گرفته شده است و به معنای آسان گرفتن است. در روایات در رابطه با احکام اسلام بیان شده «بعثنی بالحنیفه السهلة السمحة» یعنی در اسلام ضیق، حرج و سختی وجود ندارد. به این معنای است که در این شریعت به حکم سهله و سمحه بودن ذاتا و بالعرض تکالیف شاق و حرج آمیز وضع نشده است. اصل تسهیل همچون چتری تمامی اصول، قواعد شرعی و احکام الهی را در برمی گیرد.

در اسلام احکام مرتبط به حوزه خانواده در عین برخورداری از شدت عمل، پس زمینه ای از سهولت و آسان گیری دارد که این سهولت، ضامن بقا و حفظ حرمت احکام و به زحمت نیفتادن مکلفین است. از جمله این احکام، می توان به حکم عض ولی در ازدواج دختر بالغه باکره، عدم انعقاد نکاح و طلاق با اکراه، تشریع دو گونه ازدواج دائم و موقت، جواز نگاه به خواستگار اشاره نمود که همگی منجر می شوند به اینکه حرج و سختی از انسان دور شود. این تحقیق از نوع بنیادی و براساس نگرش، به قصد کشف حقیقت و حل مشکل است و بر اساس راهبردی، تحقیق علمی و تحلیلی است و بصورت کتابخانه ای انجام شده و به لحاظ اعتبار موضوع عقلی و دینی است.

کلید واژه: اصل، سهولت، سماحت، فقه خانواده

مقدمه

نظام قانون گذاری اسلامی به واسطه حکمت هایی که در پشتوانه های قوانین و احکام شرعی دارد، از مختصاتی ویژه برخوردار است که نظام های حقوقی بشری فاقد آن می باشند؛ از جمله این ویژگی ها اصول متقنی است که سیطره آن بر کل نظام قانون گذاری بمثابة چتری سایه افکنده است. لذا اصول چون توحید محوری، اصل عدالت و اصل تسهیل و اصولی دیگر بر این نظام حاکم هستند.

از دیگر ویژگی هایی که شریعت اسلام به همراه دارد، سازگاری فرامین آن با عقل و اندیشه و همراهی نمودن فطرت آدمیان با چنین شریعتی است؛ زیرا موضوعی که آیین اسلام به آن تکیه نموده و برنامه ریزی دقیقی برای آن انجام داده، روح انسان است و بدیهی است که چنین موضوعی هیچ گاه دچار کهنگی و گذشت زمان نمی شود و همواره برنامه ها و دستورات آن جاودانه است و این ویژگی

اسلام «سهله و سمحه» نام دارد و به تعبیر دیگر شریعت آسان و سهل که مطابق با فطرت وجود انسان است.

آن چه که به آن پرداخته خواهد شد این است که اصل تسهیل یا همان اصل سهولت و سماحت یکی از اصولی است که در تمامی قوانین به عنوان اصلی بنیادین نهادینه شده است؛ زیرا قانون گذار نه تنها حکم ضرری و حرجی وضع نمی کند و تکلیف بما لایطاق را مردود می شمارد؛ بلکه اصل تسهیل را بر تمامی قواعد و قوانین آن حاکم گردانیده است. و ادله این اصل چه در کبریات کلی (آیات و روایات) و چه در صغریات (ابواب فقهی) مشهود است؛ چرا که خداوند نخواستسته مکلفینش در سختی و مشقت و ضیق، دین داری کنند.

یکی از ابواب مهمی که همواره مورد توجه شارع بوده و اصل تسهیل در آن کاربرد دارد، عرصه حریم خصوصی، باب نکاح و طلاق و احکام مرتبط با خانواده است.

در مورد سماحت و سهولت چند مقاله وجود دارد:

- عبداللہی نژاد عبد الکریم، مقاله سماحت و سهولت در شریعت اسلام، مجله دانشکده الهیات و معارف اسلامی ش ۴۹-۵۰.
- عابدینی احمد، شریعت سهله و سمحه، با تأکید بر نظریه استاد مطهری، مجله فقه کاوشی نو در فقه اسلامی، ش ۳۹.
- کتاب تسامح آری یا نه (مجموعه مقالات)، موسسه فرهنگی اندیشه معاصر، نشر خرم، ۱۳۷۷ ه.ش.

در زمینه تساهل و تسامح چند کتاب، مقاله و پایان نامه وجود دارد که البته این نوشته ها اکثرا به جنبه سیاسی اجتماعی بحث پرداخته اند و به سمحه و سهله در احکام فقه توجهی نکرده اند.

اصل سهولت و سماحت

سهولت از ماده سهل به معنای زمین هموار و مسطح است و بر آسانی و روانی دلالت دارد. سماحت از ریشه سمح به معنی جود و بخشش و نوعی گذشت است.

فقیهان نیز این دو واژه را در کتب خویش به کار برده اند و از نظر آن ها منظور از سهل و سمح این است که در اسلام بالذات حرج و تنگی وجود ندارد و اگر بالعرض مشقتی حاصل شود با استناد به این اصل و برخی قواعد و اصول دیگر مثل قاعده لاجرح و لاضرر، آن مشقت برداشته می شود.

در بیان احکام فردی، بر همین مبنا سیر کرده است. به طور مثال در تشریع وضو و غسل که باید با آب انجام شود، مواردی را که با آب ضرر دارد و یا دستیابی به آن مشقت دارد، استثنا نموده و روزه را نیز